

Θεόδωρος Δ. Παπαγγελής

ΑΙΝΕΙΑΔΑ

Στον αναμνηστικό τοίχο όπου αναγράφονται τα ονόματα των χιλιάδων θυμάτων της 11/9, στο Παγκόσμιο Κέντρο Εμπορίου, υπάρχει η επιγραφή: *Καμιά μέρα δε θα σας σβήσει από τη μνήμη του χρόνου*. Είναι πιθανό ότι αυτοί που την εμπνεύστηκαν δεν γνώριζαν τα συμφραζόμενα από τα οποία αποσπάστηκε, αφού το «σας» της επιγραφής ταυτίζει δύο επιδρομείς που ώρα νυκτός σφαγιάζουν ανύποπτους κοιμωμένους στρατιώτες του αντιπάλου στρατοπέδου, πριν και οι ίδιοι τελικά αποκεφαλιστούν. Ο αρθρογράφος των *New York Times*, και μια ντουζίνα ειδημόνων, δεν άργησαν να επισημάνουν ότι η διατύπωση ταιριάζει πολύ καλύτερα στους δράστες παρά στα θύματα της τρομοκρατικής επίθεσης της 11/9. Αλλά το κείμενο από το οποίο προέρχεται η μνημειακή έκφραση είναι η Αινειάδα του Βιργιλίου, και αν πρόκειται να δανειστούν τη φωνή του Βιργιλίου, τα παιδιά του στην ευρύτερη Δύση είναι πρόθυμα μπορούν να πούν, χαλάλι όλα τα άλλα. Περισσότερα για τον Βιργίλιο ως Πατέρα της Δύσης θα προκύψουν καθ' οδόν.

Για την ώρα, επιτρέψτε μου να θεωρήσω ότι το εκλεκτό ακροατήριο μπορεί να ανακαλέσει στη μνήμη του, με περισσότερες ή λιγότερες λεπτομέρειες, το περιεχόμενο των δύο ομηρικών επών, της Ιλιάδας και της Οδύσσειας. Πρόσφατα, το MIET φρόντισε να διαδώσει και το περιεχόμενο της Αινειάδας του Βιργιλίου, που είναι κι αυτή έπος (λατινικό και γραμμένο 7-8 αιώνες μετά τον Όμηρο), αλλά για χάρη όσων, μέσα στην τύρβη των καιρών, απολησμονήθηκαν, ιδού μια χρήσιμη, για τη συνέχεια, σύνοψη.

Μετά την άλωση της πόλης του, ο Τρωαδίτης Αινείας, με εντολή των θεών, πρέπει να οδηγήσει τα απομεινάρια του λαού του σε νέα πατρίδα, στην ιταλική Εσπερία. Ο προορισμός αποκαλύπτεται βαθμιαία μέσα από χρησμούς και θεϊκές παρεμβάσεις, καθώς οι πρόσφυγες περιπλανώνται στα πελάγη της Μεσογείου αλλά και στις ακτές της βόρειας Αφρικής μέχρι, στο τελικό στάδιο της διαδρομής, να φτάσουν από τη Σικελία στην ιταλική ακτή, στην περιοχή της Νάπολης. Είμαστε περίπου στα μισά του έπους και εδώ Αινείας θα κατέβει στον Άδη, όπου ο πατέρας του, ο Αγχίσης, που έχει πεθάνει στη διάρκεια των περιπλανήσεων, θα υποδεχθεί τον Αινεία στα Ηλύσια Πεδία με ένα υπερθέαμα ηρώων που μέλλουν να θεμελιώσουν και να δοξάσουν το ρωμαϊκό έθνος, όχι όμως πριν ο Αινείας, στο δεύτερο μέρος του έπους, κάμψει τη λυσσαλέα αντίσταση των τοπικών ιταλικών φύλων και σκοτώσει το πρώτο παλικάρι της αντίστασης, τον Τύρνο. Το μελλούμενο έθνος θα είναι φυλετικό χαρμάνι από τρωαδίτες πρόσφυγες και υποταγμένους ντόπιους. Αυτό είναι και το επίσημο ανακοινωθέν μετά από τη συμφωνία του Δία, εγγυητού του πεπρωμένου, και της

Ήρας που σε όλο το έπος, για τους δικούς της λόγους, ενεργεί ως απηνής διώκτρια του Αινεία και των Τρώων του.

Δεν πρέπει να μας διαφεύγει ότι ο Αινείας είναι σύγχρονος των ομηρικών ηρώων και σύμφωνα με τη συμβατική χρονολόγηση αποβιβάζεται σε ιταλικό έδαφος κάπου τέσσερις αιώνες πριν από την ίδρυση της ιστορικής Ρώμης, το 753 π.Χ. , και μάλιστα την 21^η Απριλίου εκείνου του έτους. Κι αυτό σημαίνει ότι ο Αινείας, ένας Τρωαδίτης που μεταλλάσσεται σε πρωτο-Ρωμαίο, είναι ο μυθικός προπάτορας του ρωμαϊκού έθνους.

Το ότι η Αινειάδα είναι απόσταγμα από τον ομηρικό αμπελώνα το ήξεραν καλά και όσοι φιλοτεχνούσαν γκράφιτι με στίχους από αυτό το έπος στους τοίχους της αρχαίας Πομπηίας – βλέπετε ότι η επιγραφή στο Memorial της 11/9 έχει μακρά προϊστορία. Είναι επίσης κοινό μυστικό ότι τα πρώτα έξι βιβλία της Αινειάδας, όπου ο Αινείας περιπλανάται μέχρι να φθάσει στην Ιταλία, αντιστοιχούν στον περιπλανώμενο Οδυσσέα, ενώ τα τελευταία έξι, όπου οι Τρώες πολεμούν με τα ιταλικά φύλα, αποτελούν τη βιργιλιανή Ιλιάδα. Με άλλα λόγια, ο Αινείας είναι και Οδυσσέας και Αχιλλέας. Γυμνός οφθαλμός αρκεί για να δει ότι όποια πέτρα κι αν σηκώσεις στην Αινειάδα από κάτω είναι Όμηρος. Θαυμαστόν, αλλά ακόμη πιο θαυμαστόν αυτό που είδε ένας Γερμανός πριν από μερικές δεκαετίες όταν έβαλε την Αινειάδα στον αξονικό τομογράφο του φιλολογικού εργαστηρίου του: εδώ όλος ο οργανισμός της Αινειάδας, από την εξωτερική στιβάδα της επιδερμίδας μέχρι την κυτταρική σύσταση των ζωτικών της οργάνων, απεικονιζόταν ομηρικός. Αν έπρεπε να δώσω λεπτομέρειες γι' αυτή τη σχέση ανάμεσα στα ομηρικά έπη και την Αινειάδα, τουλάχιστον τρεις φορές θα ξημέρωνε η μέρα στην Αμερικής 3 πριν προλάβω να πω τα ουσιώδη για το κειμενικό φαινόμενο το οποίο οι αρχιερείς και οι αρχιέρειες της Θεωρίας της Λογοτεχνίας (κυρίως της παρισινής ποικιλίας) το ονομάτισαν «διακειμενικότητα». Αυτό που προλαβαίνω να πω είναι ότι, στην περίπτωσή μας, η διακειμενική σχέση δεν είναι απλώς φόρος τιμής και σεβαστική γονυκλισία μπροστά στον ομηρικό ογκόλιθο αλλά ένας μεταβολικός μηχανισμός υψηλής τεχνολογίας τελικό προϊόν του οποίου είναι μια αφήγηση 10.000 στίχων περίπου που από λογοτεχνική, πολιτισμική, ιδεολογική και γεωπολιτική άποψη παραμένει καταστατική, παραδειγματική και «κλασική» για την Ευρώπη και τη Δύση.

Το μέγα χρονικό αυτής της σχέσης και των συνεπειών της θέλω να συμπιέσω στα επόμενα λεπτά, και θα αρχίσω τη δειγματοληψία μου με κάτι ελαφρύ και εύπεπτο, ένα απεριτίφ. Η ομηρική αφήγηση δεν μας λέει ποτέ ότι ο Οδυσσέας και οι σύντροφοί του, μετά την οφθαλμολογική επέμβαση στον Πολύφημο και αναχωρώντας εσπευσμένα από το νησί των Κυκλάπων, ξεχνούν εκεί κάποιον από το τσούρμιο τους. Στο νησί των Κυκλάπων, δηλαδή στη Σικελία, θα προσορμιστούν κάποια στιγμή και οι Τρώες του Αινεία και εκεί θα εμφανιστεί μπροστά τους ο ξεχασμένος σύντροφος Αχαιμενίδης, μια αποστεωμένη, ρακένδυτη φιγούρα με μακριά γενειάδα. Αν ο Βιργίλιος είχε διευκρινίσει το μήκος της, θα μπορούσαμε ίσως να υπολογίσουμε πόσο καιρό σέρνει την ερημική ύπαρξή του ανάμεσα στους Κύκλωπες ο Αχαιμενίδης και, συνεπώς, πόσες μέρες ή μήνες μετά τον Οδυσσέα

φτάνει στο νησί ο Αινείας. Πάντως, αυτός ο «Ροβινσώνας Κρούσος» αφηγείται με το νυ και με το σίγμα όλα τα συμβάντα στη σπηλιά του Πολύφημου, και τα αφηγείται σαν κάποιος που έχει μελετήσει και αποστηθίσει την ομηρική αφήγηση. «Χίλιες φορές καλύτερα να πάω από ανθρώπινο χέρι» τους λέει «παρά να ζω βίο αβίωτο ανάμεσα στα τέρατα. Είμαι Έλληνας, εχθρός σας, σκοτώστε με ή πάρτε με μαζί σας, πάντως μην καθυστερείτε σε τούτο το εφιαλτικό ακρογάλι». Και, ιδού, εκείνη τη στιγμή εμφανίζεται ο Πολύφημος, προφανώς σε διαδικασία μετεγχειρητικής αγωγής, να ξεπλένει με θαλασσινό νερό το μάτι που ακόμα αιμορραγεί - οι Τρώες σε πανικόβλητο απόπλου, μαζί με τον Αχαιμενίδα, ο Πολύφημος τους αντιλαμβάνεται, αρχίζει, μάταια, να βάζει εναντίον των πλοίων τους με βράχια, και ταυτόχρονα στην ακτή εμφανίζεται απειλητική όλη η κυκλώπεια αδελφότητα.

Τι συμβαίνει εδώ; Θα πω επιγραμματικά ότι πρώτον, ο Βιργίλιος υφαίνει ένα τερπνό σίκουελ με κλωστές που τάχα τις άφησε να κρέμονται η ομηρική αφήγηση· δεύτερον, αναθέτει στον επινοημένο Αχαιμενίδα να αφηγείται σε δραματικό επίπεδο τα συμβάντα αλλά σε μεταποιητικό επίπεδο να επιδεικνύει τη γνώση του ομηρικού κειμένου σε έναν διττό ρόλο: και ως ομηρομαθής Βιργίλιος και ως ιδεώδης αναγνώστης που διαβλέπει το ομηρικό κείμενο μέσα από το βιργιλιανό· τρίτον, κρατάει τον Αινεία και τους Τρώες μακριά από οποιαδήποτε άμεση επαφή με τον Πολύφημο, ορίζοντας έτσι την απόσταση της δικής του αφήγησης από ένα αρχαϊκό παραμύθι, που είναι προσφυές στον κόσμο της Οδύσσειας αλλά όχι και τόσο προσφυές σε ένα έπος που προαναγγέλει την ιστορική Ρώμη. Στην Αινειάδα ο Πολύφημος και η χορεία των Κυκλώπων είναι ένα «Τζουράσικ Παρκ», το οποίο επισκέπτονται σχεδόν τουριστικά οι Τρώες. Θα έλεγα ότι εδώ η διακειμενικότητα είναι όχημα ενός λίγο πολύ φορμαλιστικού παιχνιδιού.

Αλλού, όμως, διακυβεύονται πολύ σημαντικότερα πράγματα. Στην Ιλιάδα, η πάντα ανήσυχη για τον γιο της, τον Αχιλλέα, Θέτιδα παραγγέλνει ασπίδα στον Ήφαιστο. 125 στίχοι περιγράφουν λεπτομερώς τις παραστάσεις που φιλοτεχνεί ο σιδεράς θεός στην εξωτερική της επιφάνεια: ένα πανόραμα της φυσικής πραγματικότητας, μια πόλη στην ειρηνική καθημερινότητά της και μια άλλη που πολιορκείται από εχθρικά στρατεύματα. Εξίσου ανήσυχη για τον γιο της, τον Αινεία, η Αφροδίτη παραγγέλνει ασπίδα από το ίδιο σιδηρουργείο. Αυτή τη φορά ο Ήφαιστος θα τορεύσει στην εξωτερική της επιφάνεια ένα μεγάλο μέρος της ρωμαϊκής μυθολογίας και Ιστορίας, αρχίζοντας από τον Ρώμο και τον Ρωμύλο στη γνωστή στάση θηλασμού από τη λύκαινα, τοποθετώντας στο κέντρο την εμφύλια ναυμαχία του 31 π.Χ. στο Άκτιο, όπου ο Οκταβιανός βυθίζει οριστικά τα εξουσιαστικά όνειρα του Αντωνίου και της Κλεοπάτρας, και κορυφώνοντας την παράσταση με τον θριαμβευτή Οκταβιανό-Αύγουστο ως πλανητάρχη στον οποίο υποβάλλει τα σέβη της μια υποταγμένη στη Ρώμη ανθρωπότητα.

Ο Ήφαιστος του Βιργιλίου έχει περάσει από την ελεύθερη καλλιτεχνική δημιουργία στη στρατευμένη σιδηρουργία, και η ασπίδα που κατασκευάζει τώρα παραπέμπει (διακειμενικά) στο διάσημο ομηρικό της προηγούμενο μόνο και μόνο για να αναδείξει την κρίσιμη διαφορά μέσα στην προφανή ομοιότητα. Δεν πρόκειται απλώς

για σιδηρουργικό αριστούργημα αλλά για το οικόσημο της μελλούμενης Ρώμης. Όπως αντιλαμβάνεσθε, πρόκειται για παράσταση-προφητεία· και πρόκειται για μιαν από τις περιπτώσεις μέσα στην Αινειάδα όπου η πραγματική Ιστορία, την οποία επωάζει ο τρωικός μύθος, εκκολάπτεται και όπου το ιστορικό παρόν της αυγούστειας Ρώμης του Βιργιλίου σπάζει το κέλυφος του αινειαδικού μυθολογικού παρελθόντος. Η ασπίδα του Αχιλλέα αφηγείται τον άνθρωπο και τα ανθρώπινα στην υπαρξιακή τους γενικότητα και οικουμενικότητα· η ασπίδα του Αινεία είναι η αναγγελία μιας εθνογένεσης και η προφητεία για το ρωμαϊκό *imperium*· και η οικουμενικότητά είναι ταυτισμένη μόνο με τη σφαίρα επιρροής της ρωμαϊκής υπερδύναμης. Και ακόμη: η ασπίδα της Ιλιάδας έχει παραλήπτη έναν ήρωα η πολεμική δράση και όρεξη του οποίου ρυθμίζεται αποκλειστικά από τον γρανιτώδη εγωισμό του, έναν πολέμαρχο που, όπως όλοι ή σχεδόν όλοι οι ομηρικοί πολέμαρχοι, ιεραρχεί το προσωπικό του κύρος πάνω από οποιαδήποτε αίσθηση συλλογικής ευθύνης. Αλλά την ασπίδα της Αινειάδας θα τη σηκώσει ένας ήρωας που δεν μπορεί ακόμη να συλλαβίσει καθαρά τον προφητικό της διάκοσμο, ένας ήρωας με αποστολή και βαθιά συνείδηση συλλογικής ευθύνης, ένα ενεργούμενο του Πεπρωμένου και της ιστορικής μοίρας. Πώς το λέει ο ποιητής για τον Αινεία; *ανίδεος τι είναι, με χαρά κοιτάζει τις εικόνες και σηκώνει / στον ώμο του παιδιών και εγγονών υπόληψη, τιμή και πεπρωμένο*. Ο Αινείας μοιάζει πολύ περισσότερο με τον βιβλικό Αβραάμ παρά με τους ήρωες του κοινού μυθολογικού δικαίου.

Στο πλαίσιο του ίδιου δικαίου, αλέ ρετούρ κατάβαση στον Άδη παραχωρήθηκε μόνο σε V.I.P., όπως ο Ηρακλής ή ο Ορφέας. Στην ομηρική Νέκυια, ο Οδυσσεάς κατεβαίνει μεν αλλά όχι πολύ πιο πέρα από το θυρωρείο, όπου όμως παρελαύνουν από μπροστά του κάμποσοι από τους παλιούς γνωστούς (ανάμεσά τους και η μάνα του), με τους οποίους πιάνει κουβέντα του τύπου «τι κακό είναι αυτό που σε βρήκε, στρατηγέ Αγαμέμνων;», «Μάνα, πότε πέθανες, και τι γίνεται στο σπίτι;». Και φυσικά, οι ψυχές, με πρώτη αυτή του Αχιλλέα, τον πληροφορούν ανάλογα, προσθέτοντας έντονα παράπονα για την έλλειψη ανέσεων, και κυρίως τον κακό φωτισμό, στις αιώνιες μονές. Διαβατήριο για τον Άδη, όπως προανέφερα, έχει και ο Αινείας, αλλά οι 600 τόσοι στίχοι που αφιερώνει στην Κατάβασή του ο Βιργίλιος, εκτός του ότι αποτελούν την πιο μνημειώδη και υποβλητική αποτύπωση του εσχατολογικού τοπίου της κλασικής μυθολογίας, καταθέτουν και τα διαπιστευτήρια εκείνα του ποιητή που έκαναν τον Δάντη να τον πάρει για οδηγό και ξεναγό στην Κόλαση και το Καθατήριο της δικής του χριστιανικής εσχατολογικής φαντασμαγορίας. Οδηγός του Αινεία είναι η προφήτισσα Σίβυλλα, η οποία, αφού τον ξεναγήσει στον ποινικό τομέα του Άδη θα τον αποθέσει τελικά στα παραδεισιακά Ηλύσια Πεδία, όπου έχει εντολή να συναντήσει τον μακαριστό πατέρα του. Και ανάμεσα σε άλλα, ο Αγχίσης, σα διευθυντής του Ρωμαϊκού Ιστορικού Αρχείου, θα του παρουσιάσει άφθονο οπτικό υλικό με ψυχές που αναμένουν την ώρα της ενσάρκωσής τους, ψυχές των πολιτικών και στρατιωτικών μεγιστάνων που είναι προορισμένοι να οδηγήσουν τους ρωμαίους απογόνους του Αινεία στα υψηλά πεπρωμένα τους. Πρόκειται για ιστορικά πρόσωπα, και ανάμεσά τους, για άλλη μια

φορά, παράκλητος του imperium και ευλογημένος ο Ερχόμενος, ο Οκταβιανός Αύγουστος.

Τα Ηλύσια Πεδία του Ομήρου και της ελληνικής μυθολογίας είναι τόπος χλοερός, λειμών ακύμαντης γαλήνης, για μείζονες στοχαστές και διαπρεπή ηθικά αναστήματα· μέσα σ' αυτό το γαληνότατο και αγγελικά πλασμένο Επέκεινα, ο Βιργίλιος θα εγγράψει το διαχρονικό στρατιωτικοπολιτικό επιτελείο της πλανητάρχισσας Ρώμης. Το διακείμενο της ομηρικής εσχατολογίας στεγάζει τώρα τη λεγεώνα της εξουσιαστικής ρωμαϊκής ιδεολογίας. Η ομηρική εσχατολογία γίνεται μέρος της τελεολογίας του imperium. Είμαστε στο ανοιχτό πέλαγος της ρωμαϊκής παγκόσμιας τάξης πραγμάτων, 20.000 λεύγες μακριά από την αμμουδιά του Ομήρου, και η ομηρική φρεγάτα πλέει τώρα υπό ρωμαϊκή σημαία και είναι αμιγώς ρωμαϊκών εθνικών συμφερόντων.

Κυρίες και κύριοι,

Όπως κατά κόρον ελέγετο στα ομηρικά κλαμπ ήδη από την Αρχαιότητα, στο πλουσιοπάροχο τραπέζι του Ομήρου υπάρχουν γεύσεις, προγεύσεις και συνταγές για όλα τα καλά και ωραία πράγματα που έμελλαν να αποτελέσουν το διαιτολόγιο της λογοτεχνίας, και όχι μόνο του επικού είδους. Σύμφωνα, αλλά, όπως είπε κάποτε ο Maurice Bowra, στο αρχαϊκό και πρωτογενές έπος της ηρωικής εποχής υπάρχει η δόξα και η μιζέρια του πολέμου, υπάρχουν ηρωικές αριστείες, υπάρχουν οι δαίδαλοι της ύπαρξης σε καιρούς ειρηνικούς ή όχι, αλλά δεν υπάρχει το ένα και κρίσιμο εκείνο γεγονός που δίνει στην Ιστορία σχέδιο και συγκεκριμένη κατεύθυνση, που ιδεολογικοποιεί τη ροή της, που ωθεί τα υποκείμενά της να σκαριφήσουν εκδοχές εθνικής ταυτότητας, που τα κατηγεί στην ιδέα μιας εξουσιαστικής επιβολής με γεωπολιτικές και πολιτισμικές αξιώσεις. Ο τρωικός πόλεμος και η άλωση της Τροίας (η άλωση άλλωστε δεν είναι μέρος του ιλιαδικού σεναρίου) δεν πληροί τις προδιαγραφές ενός τέτοιου γεγονότος, αλλά η ίδρυση της Ρώμης που μέλλεται να αποκτήσει οικουμενική εξουσία δίχως τέλος είναι ένα τέτοιο γεγονός. Και το σχέδιο που αποκτά η Ιστορία, επεξεργασμένο από την πολιτική ρωμαϊκή ιδεολογία, αρδευόμενο από το φιλοσοφικό ρεύμα της Στοάς και αποδεκτό ακόμη και από έλληνες «πεμπτοφαλαγγίτες», σαν τον ιστορικό Πολύβιο και τον φιλόσοφο Ποσειδώνιο - το σχέδιο αυτό δεν είναι άλλο από την κορύφωση της Ιστορίας με το ρωμαϊκό imperium και την οριστική σίγαση της ιστορικής κίνησης, τουτέστιν το Τέλος της Ιστορίας, με την έννοια του Φράνσις Φουκουγιάμα. Με άλλα λόγια, ρωμαϊκά τα τέλη της Ιστορίας ημών, ανεπαίσχυντα, ειρηνικά.

Και για του λόγου το αληθές, ιδού τι λέει στον γιο του ο μακαριστός γέρων, μετά το τέλος της Παρέλασης των Ηρώων:

Άλλοι με του χεριού τη μαστοριά σε χάλκινες μορφές πνοή θα δώσουν,

άλλοι, πιστεύω, όψεις ζωντανές στου μάρμαρου την ύλη θα δουλέψουν,

ρήτορες και τεχνίτες πιο δεινοί, με το ραβδί θα πουν του αστρονόμου
 ποιες οι τροχιές στο θόλο τ' ουρανού και πότε ανατέλλουνε τ' αστέρια.
 Εσύ, Ρωμαίε, κοίτα τους λαούς να κυβερνάς, δική σου τέχνη είναι
 να είσαι της ειρήνης χορηγός, του νόμου επιβάλλοντας την τάξη,
 επιεικής για τους υποτελείς και τιμωρός εχθρός των αλαζόνων.

Η υπερδύναμη ως οικουμενικός χωροφύλακας, εξαγωγέας δικαιοσύνης και εγγυητής της παγκόσμιας τάξης. Οι άλλοι, οι των τεχνών και γραμμάτων, είναι, όπως αντιλαμβάνεστε, οι Έλληνες. Στο *urbi et orbi* διάγγελμα του Αγχίση, οι Ρωμαίοι ξέρουν να κυβερνούν, οι Έλληνες μπορούν να συνεχίζουν να διαλογίζονται. Ανεκδοτολογικά σας υπενθυμίζω ότι σύμφωνα με την παλαιά ρωμαϊκή πατριδογνωσία, οι Έλληνες είναι φαφλατάδες της διανόησης και λαπάδες της ποίησης. Στα σοβαρά επισημαίνω ότι η αντιδιαστολή εθνικών χαρακτήρων που κάνει ο Αγχίσης είναι πυρηνικό στοιχείο της αφήγησης περί ελληνορωμαϊκού πολιτισμού, από τότε μέχρι, τηρουμένων των αναλογιών, και σήμερα. Και επίσης να προσθέσω ότι ο Αγχίσης απλώς επιβεβαιώνει τις εγγυήσεις για τη ρωμαϊκή υπερδύναμη που εκφώνησε η ανώτατη αρχή, ο Δίας, ήδη στην αρχή της Αινειάδας:

Και δεν ορίζω σύνορο γι' αυτούς, μήτε στο χώρο μήτε και στο χρόνο:
 τους έδωσα εξουσία ες αεί. Κι ακόμα, τούτη η Ήρα που αγριεύει,
 που από φόβο θάλασσες, στεριές και ουρανοί δε στέργει να ησυχάσουν
 θα το σκεφτεί καλύτερα κι αυτή, μαζί μου θα συνδράμει τους Ρωμαίους
 τους κυριάρχους πανταχού της γης, το μέγα έθνος το τηβεννοφόρον.

Μιλάει ο ομηρικός Δίας, που τώρα αναβαθμίστηκε και από ειρηνοδίκης στον Όλυμπο έγινε Διευθυντής του Ρωμαϊκού Γεωπολιτικού Ινστιτούτου στο Καπιτώλιο.

Η Αινειάδα είναι μια συντεταγμένη πολιτική, ιδεολογική και γεωπολιτική αφήγηση, το είδος της «μεγάλης αφήγησης» που, σύμφωνα με την ετυμολογία της μετανεωτερικότητάς μας, δεν είναι πλέον εφικτή σε καιρούς ρευστοποίησης και σχετικοποίησης όλων των παραδοσιακών σταθερών. Αλλά δεν θα προτρέξω. Πριν από αυτή τη μετανεωτερικότητα, η Αινειάδα έγινε εγκόλπιο τόσο για πνευματικές όσο και για εγκόσμιες αυτοκρατορίες.

Μια πρωιμότερη της Αινειάδας ποιητική σύνθεση του Βιργιλίου (κάπου σαράντα χρόνια πριν τη συμβατική αρχή της χριστιανικής χρονολογίας), όπου αναγγέλλεται η γέννηση ενός παιδιού που θα φέρει επί γης ειρήνην και εν ανθρώποις ευδοκίαν, και ο σταθερός στην Αινειάδα χαρακτηρισμός του Αινεία ως *pius* (=ευσεβής) στάθηκαν, μεταξύ άλλων, αρκετά για να πείσουν τους προσήλυτους του χριστιανισμού ότι το οικουμενικό *imperium* που υπόσχεται ο αινειαδικός μύθος ήταν τελικά κατασκευάσμα μιας άλλης Πρόνοιας προκειμένου να υποδεχθεί ένα Θεό που δεν γνώριζε ο Βιργίλιος. Ο Δάντης θα βάλει τον ίδιο τον Βιργίλιο να φαλκιδεύει την τελεολογία της Αινειάδας του και να λέει ότι η Ρώμη έγινε μεγάλη απλώς και μόνο για να υποδεχθεί τον άγιο θρόνο αυτού που θα διαδεχθεί τον Απόστολο Πέτρο (*fu stabilita per lo loco santo/ u' siede il successor del maggior Piero*). Με άλλα λόγια, στο φονταμενταλιστικό βάθος της χριστιανικής αφήγησης, ο ομηρικός Αινείας θαλασσοδέρνεται στη Μεσόγειο και ματώνει στην Ιταλία όχι για χάρη του μελλοντικού Καίσαρα αλλά, σε τελική ανάλυση, για χάρη του Πάπα. *Se non e vero, e ben trovato*, μόνο που από πολλές απόψεις είναι και αληθές: χωρίς την οικουμενική θερμοκοιτίδα της *rax Romana* οι τύχες του νεογνού Χριστιανισμού θα ήταν ίσως διαφορετικές. Ο Μεσαίωνας εορτάζει τον διεξοδικό εκχριστιανισμό του Βιργιλίου και της Αινειάδας, κάτι που δεν μοιάζει και τόσο δύσκολο αν σκεφτεί κανείς ότι κατάφερε να εξορύξει χριστιανικά νοήματα ακόμη και από τον ακόλαστο παγανισμό των οβιδιακών *Μεταμορφώσεων*. Και στο αλαφροϊσκιωτο περιθώριο της χριστιανικής του βάφτισης, ο Βιργίλιος θα γίνει ο εφημερεύων μάγος διά πάσαν νόσον και απορίαν.

Αλλά η οικουμενική Ρώμη που επωάζεται στην Αινειάδα είναι «και εκ του κόσμου τούτου». Και άλλοτε με την υπόκρουση άλλοτε με την ανάκρουση του αινειαδικού εμβλητηρίου, οι εξουσίες του κόσμου τούτου φαντασιώθηκαν τις ιστορικές μετενσαρκώσεις της Ρώμης άλλοτε στη χαλαρή αλλά πολυχρονεμένη Αγία Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία, άλλοτε στις όχθες του Σηκουάνα στα καλά χρόνια του Βοναπάρτη, άλλοτε στις όχθες του Τάμεση, όταν ο ήλιος δεν έδνε ποτέ πάνω από το αποικιοκρατικό *imperium* της Μεγάλης Βρετανίας, και άλλοτε πάλι πίσω στις όχθες του Τίβερη, όταν η πορεία των μελανοχιτώνων προς τη Ρώμη τον Οκτώβριο του 1922 βρήκε το αινειαδικό της ανάλογο στην άφιξη του Αινεία στο σημείο όπου έμελλε να ιδρυθεί η πόλη της Ρώμης, και όταν ο ευφάνταστος Μπενίτο μετέτρεψε τη Ρώμη σε θεματικό πάρκο της *Romanita*, της Ρωμαιοσύνης, όπου δέσποζαν αντικρυστοί δύο ανδριάντες, του Οκταβιανού Αυγούστου και, βεβαίως, ο δικός του. Αν στις άλλες εξουσιαστικές κλωνοποιήσεις της Ρώμης που μόλις ανέφερα η Αινειάδα είναι μάλλον ο ηθικός αυτουργός, στην περίπτωση του μουσολινικού φασιστικού καθεστώτος είναι και φυσικός αυτουργός αφού μέσα στο αρχαιολατρικό βαριετέ της *Romanita* (όχι πολύ διαφορετικό από το *kitz* της δικής μας εθνοσωτηρίου μερικές δεκαετίες αργότερα), οι ιταλοί κλασικοί φιλόλογοι έριζαν στην αγορά και μερικές μεταφράσεις της Αινειάδας.

Ο Robert Graves (1895-1985), ο συγγραφέας του περίφημου *Εγώ, ο Κλαύδιος*, έχοντας κατά νου την ακμαία βρετανική αυτοκρατορία, έλεγε ότι σκεφτόμαστε

έντονα την Αινειάδα σε καιρούς σταθερής εξουσίας, ευμάρειας και γεμάτων εκκλησιών. Και είναι αλήθεια ότι ο 19^{ος} αιώνας διάβασε κατά κανόνα την Αινειάδα ως κατάφαση του εξουσιαστικού, αυτοκρατορικού ή εθνικού, προτύπου. Στο σημείο αυτό επιτρέψτε μου να υπενθυμίσω ότι ο Βιργίλιος αρχίζει να γράφει την Αινειάδα την επαύριο μιας σειράς αιματηρών εμφύλιων συρράξεων ανάμεσα στους ξεθαρρεμένους και φιλόδοξους αρχιστράτηγους της ρωμαϊκής *res publica* (συρράξεις που, ειρήσθω εν παρόδω, εξελίχθηκαν όλες επί ελληνικού εδάφους και σε ελληνικές θάλασσες). Ήθελε νεκροί χιλιάδες να είναι στους τροχούς και ήθελε μυριάδες ζωντανοί να δώσουν το αίμα τους για να ανατείλει ο ήλιος της μονοκρατορίας του Οκταβιανού Αυγούστου. Αλλά αν η Ρώμη έπρεπε να πληρώσει τη μετεμφυλιακή ειρήνη με το τίμημα ενός και μοναδικού αφεντικού, και αν αυτό το αφεντικό διατήρησε ευφύως ένα κέλυφος από την παλιά Δημοκρατία την ώρα που απεργαζόταν την ουσιαστική κατάλυσή της στην κατεύθυνση της ενός ανδρός αρχής, η καθημαγμένη κοσμοκράτειρα ευγνωμονούσα ανακήρυξε τον Αύγουστο Πατέρα της πατρίδας και πολλοί πρώην δημοκρατικοί, πολιτικοί και λογοτέχνες, συνοδοιπόρησαν με τον έναν ή τον άλλον τρόπο, καθώς ένιωθαν ότι οι πολιτικές δομές της Δημοκρατίας είχαν καταρρεύσει και ο κίνδυνος νέας εμφύλιας ανάφλεξης δεν είχε εκλείψει. Μέσα σε αυτήν τη συγκυρία αρχίζει να γράφεται η Αινειάδα. Ο Robert Graves που ανέφερα προ ολίγου δεν ανήκε στο fan club της Αινειάδας, και δεν ήταν ο μόνος, αλλά μόνο αυτός αναθεμάτισε τόσο εμφατικά τον Βιργίλιο ως απολογητή του αυγούστειου αυταρχισμού που βεβήλωσε το άγιο λειτούργημα της ποίησης. Προσωπικά, σας συνιστώ να προτιμήσετε τον Graves ως συγγραφέα της ιστορικής μυθοπλασίας για τον Κλαύδιο παρά ως κριτικό αναγνώστη της Αινειάδας. Η Αινειάδα είναι μεγάλη ποίηση, και η μεγάλη ποίηση είναι ισχυρό αντίδοτο στη μονοσημία του πανηγυρικού. Είναι μόνο μερικές μέρες που ο Daniel Mendelsohn (κλασικός φιλόλογος, κριτικός, καβαφιστής και δημοσιογράφος, που σίγουρα γνωρίζετε πολλοί από εσάς) αναρωτιόταν, ακολουθώντας πολλούς άλλους μέσα στον 20^ο αιώνα, αν τελικά η Αινειάδα αποτελεί πανηγυρικό ή κριτική της εξουσιαστικής ιδεολογίας.

Και είναι ο μακρύς 20^{ος} αιώνας που ανέδειξε την αμφίσημη, κάποτε την πολύσημη ή και καλειδοσκοπική, δυναμική του αινειαδικού έπους. Πρόκειται για σύνθετο χρονικό κυμαινόμενης πρόσληψης που ασφαλώς δεν χωράει στις χρονικές μας προθεσμίες. Θα επισημάνω, ωστόσο, δύο κορυφαίες στιγμές του πριν κάνω μια επιλογική εκτίμηση για τις συντεταγμένες της Αινειάδας στην πολιτισμική συνείδηση της σημερινής Δύσης και πριν δοκιμάσω να καθρεφτίσω στην Αινειάδα ένα σημαντικό, τουλάχιστον για μια μεγάλη μερίδα του ελληνικού λαού και του ελληνισμού, ζήτημα της εθνικής και πολιτικής μας επικαιρότητας.

Η πρώτη κορυφαία στιγμή που έλεγα είναι τα χρόνια του Μεσοπολέμου όταν αυτό που πολλοί είδαν ως κρίση της ευρωπαϊκής ιστορικής συνείδησης επέφερε ένα είδος αλλαγής παραδείγματος στο ήθος και τις πρακτικές της ιστοριογραφίας. Ο κρίσιμος παράγοντας εδώ είναι η ανάδυση του ιστορικισμού (*Historicismus*), δηλαδή η ερμηνεία των ιστορικών και πολιτικών φαινομένων μέσα στα συγκεκριμένα ιστορικά τους

συμφραζόμενα και όχι διά της αναγωγής τους σε σταθερές και διαχρονικές αρχές ή στους νόμους της ανθρώπινης φύσης. Αυτή η αυστηρά ιστορική γείωση των φαινομένων και η στροφή των ιστορικών σε ένα πιο επαγγελματικό - ακαδημαϊκό τύπο ιστορικής έρευνας και γραφής υπέθαλψε μια αίσθηση σχετικισμού και άλλαξε το παραδοσιακό ήθος της ιστορικής αφήγησης μέσα στον 19^ο αιώνα, κυρίως στη Γερμανία. Και ήταν πάλι στην ηττημένη Γερμανία του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου που ο κυρίαρχος ιστορικισμός με την άρνησή του να δει σταθερές αρχές και να προσφέρει καθολικές, εκτός συγκεκριμένης ιστορικής συγκυρίας, ερμηνείες έμοιαζε ανίκανος να δώσει ένα ικανοποιητικό, ολιστικό και παραμυθητικό, αφήγημα για αυτό που ήταν αισθητό ως πολιτική, κοινωνική και πολιτισμική κρίση και ως αποσάθρωση των παλαιών αξιών και βεβαιοτήτων – κυρίως στην ηττημένη Γερμανία, αλλά όχι μόνο σ’ αυτήν. Η αίσθηση μιας τέτοιας κρίσης διαπερνά τα γραπτά φιλοσόφων και ιστορικών, όπως ο Καρλ Γιάσπερς και Ernst Troeltsch, και διαμορφώνει το συνολικό ιστορικοφιλοσοφικό αφήγημα του Oswald Spengler που τιτλοφορείται *Η Παρακμή της Δύσης*, οι δύο τόμοι του οποίου εκδίδονται το 1918 και 1922, αντίστοιχα. Μόνο που ο Spengler πασχίζει να ανιχνεύσει ένα σταθερό σχήμα, ένα Gestalt, το οποίο, σε αντίθεση με τον σχετικισμό, την αποσπασματικότητα και τα συγκυριακά συμφραζόμενα του Ιστορικισμού, να δίνει μορφή και κατεύθυνση στην ιστορική κίνηση, να της δίνει με άλλα λόγια ένα ορατό νόημα. Και αυτό το σχήμα ο Spengler το έβλεπε καθαρά στο ψυχωρράγημα της ρωμαϊκής Δημοκρατίας και την προοδευτική απονεύρωση των θεσμών της μέσα στους αλληπάλληλους γύρους εμφυλίων πολέμων κατά το δεύτερο μισό του πρώτου προχριστιανικού αιώνα, από όπου αναδύθηκε μονοκράτορας ο Οκταβιανός Αύγουστος. Η Γερμανία μετά την ήττα της στον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο είναι η Ρώμη της ψυχοραγούσας Δημοκρατίας, και το μόνο που νομοτελειακά μπορεί να περιμένει είναι ο δικός της Καίσαρας.

Δεν πρόκειται για φόβο (από τη μεριά του Spengler) αλλά μάλλον για προσδοκία, και, όπως ξέρουμε, τα ίδια χρόνια ο γερμανός Καίσαρας βρισκόταν ήδη καθ’ οδόν. Στις χίλιες τόσες σελίδες αυτού του πολυδιαβασμένου έργου του Spengler η Ρώμη βρίσκεται σχεδόν παντού. Και έτσι προέκυψε το περίφημο «ρωμαϊκό ανάλογο», η σχεδόν αυτοματοποιημένη επίκληση από τη μεριά φιλοσόφων της ιστορίας και ιστορικών του ρωμαϊκού παραδείγματος. Το βλέπουμε στα μνημειώδη ιστορικά έργα του Arnold Toynbee και του Ronald Syme (*Study of History* και *The Roman Revolution*, αντίστοιχα, αμφότερα εκδεδομένα το 1939), το βλέπουμε σε πλήθος ιστορικών αφηγήσεων του Μεσοπολέμου, ίσως γιατί, όπως παρατηρούσε τα ίδια χρόνια ακόμη και ο Werner Jaeger, ο πιστός της ελληνικής Παιδείας, η Ρώμη είναι πολύ πιο κοντά στη σύγχρονη Ευρώπη από ό,τι η Ελλάδα από την άποψη της ιστορικής συνείδησης, της πολιτικής πραγματικότητας και του πολιτικού ήθους. Αλλά το «ρωμαϊκό ανάλογο» του Μεσοπολέμου (ρωμαϊκό ανάλογο θα συνεχίσει να αναδύεται και στα κατοπινά χρόνια) δεν θα ήταν τόσο ορατό και ελκυστικό για την ανάγνωση της Ιστορίας χωρίς το σχήμα και την κατεύθυνση που διά του μύθου έδωσε στην Ιστορία ο Βιργίλιος της Αινειάδας.

Επιστρέφω τώρα στο ερώτημα: είναι η Αινειάδα πανηγυρικός ή κριτική του imperium και της εξουσιαστικής ιδεολογίας του; Θα το πω ωμά: μόνο σε κατάσταση αντι-εξουσιαστικού παραληρήματος ή ερμηνευτικού Αλτςχάμερ θα μπορούσε να υποστηρίξει κανείς ότι ο Βιργίλιος, θαμώνας ενός λογοτεχνικού κύκλου πολύ κοντά στον Αύγουστο, ξόδεψε δέκα χρόνια για να καταχωνιάσει και να παραλλάξει με τους μυστικούς κώδικες της γραφής του την αντιφρονούσα αλήθεια της ψυχούλας του. Από την άλλη μεριά, ο αναγνώστης που βλέπει ατόφιο πανηγυρισμό χρειάζεται να προσπεράσει αμέριμνος τις τονικές υφέσεις, όπου το έπος διεκτραγωδεί το ανθρώπινο κόστος του imperium, τη σακατεμένη ανθρώπινη μάζα που αφήνει πίσω του το δρεπανηφόρο της εξουσιαστικής προέλασης. Και αυτό με φέρνει στη δεύτερη από τις δύο κορυφαίες στιγμές της πρόσληψης που ξεχώρισα μέσα στον 20^ο αιώνα. Με φέρνει συγκεκριμένα στη δεκαετία του '60, όταν ο αιματηρός βάλτος του Βιετνάμ ώθησε κάποιους αμερικανούς αναγνώστες να αφουγκραστούν στην Αινειάδα, εκτός από τη δημόσια, πολιτική φωνή της κατάφασης, και μιαν άλλη, προσωπική, ιδιωτική φωνή που σχετλιάζει και συλλαβίζει καθαρά το τίμημα και το κόστος που αναλογεί στο πρότζεκτ και τις φιλοδοξίες της γεωπολιτικής Υπερδύναμης. Με άλλα λόγια, η Αινειάδα, όποιο κι αν είναι το ρωμαϊκό της πρόσημο, ξέρει να φιλοσοφεί επώδυνα την ανθρώπινη Ιστορία.

Ο T.S. Eliot έβλεπε στην Αινειάδα την τέλεια μακέτα ενός πνευματικού ευρωπαϊκού imperium που εγγυάται τη συνέχεια και συνοχή της εκπαιδευτικής, νομικής, πολιτικής και θρησκευτικής παράδοσης. Και ονόμασε τον Βιργίλιο «κλασικό όλης της Ευρώπης». Ο συντηρητικός πειθαρχισμός του Έλιοτ δεν είναι και τόσο ευπώλητος στη σημερινή πολιτισμική αγορά, και αυτό δεν οφείλεται μόνο στον «Μεγάλο Αδελφό» της πολιτικής ορθότητας. Αλλά το διάγγελμα του εξ υιοθεσίας Ευρωπαίου Έλιοτ έρχεται από άλλες ιστορικο-κοινωνικές συντεταγμένες. Σήμερα, όμως; Υπάρχει άραγε ημερομηνία λήξης, ένα best before, για τη γευστική ποιότητα της Αινειάδας; Αναγνωρίζουμε ακόμη τον Βιργίλιο ως πατέρα της Δύσης; Και εδώ το παιχνίδι μπορεί να ανοίξει ανεξέλεγκτα αν κάποιος με ρωτήσει ποια Δύση έχω σήμερα κατά νου.

Έχω τη σωστή απάντηση, είπε κάποτε ο Γούντι Άλεν, αλλά κανείς δεν μου κάνει την ερώτηση. Δεν ξέρω αν έχω τη σωστή απάντηση αλλά είμαι σίγουρος ότι η Αινειάδα κατέχει μια μοναδική θέση ως αφήγηση μετάβασης και διαμεσολάβησης σε τρία επίπεδα: στο θρησκευτικό επειδή είναι το μόνο έπος της κλασικής Αρχαιότητας που γενιές αναγνωστών το ένιωσαν να γαλβανίζεται από μια φύσει χριστιανική ψυχή και, παρά την αυστηρή οριοθέτηση του Δάντη, το έκαναν με κάποιο τρόπο μέρος της χριστιανικής κουλτούρας· στο πολιτικό και ιδεολογικό επίπεδο επειδή, κυρίως με τα λόγια του Αγκίση, θέτει το ζήτημα μιας παγκόσμιας υπερδύναμης που πρέπει να συνδυάσει την ιμπεριαλιστική επιβολή με την ευθύνη της έννομης τάξης· στο ηθικό επίπεδο, επειδή ο κεντρικός του ήρωας δοκιμάζεται ανάμεσα στην ελεύθερη ατομική προαίρεση και το αδήριτο καθήκον απέναντι στην κοινότητα. Τα τρία αυτά «επειδή» είναι κάθε άλλο παρά άσχετα ή αναχρονιστικά όταν προβληθούν, τηρουμένων των αναλογιών, πάνω στην πραγματικότητα της ζωής που ζούμε σήμερα.

Και, για να θυμηθώ τον άλλον, τον πιο ψυχαγωγικό Μαρξ, αν δεν σας ικανοποιούν αυτά τα «επειδή», έχω κι άλλα: επειδή μιλάει για την οδύνη του ξεριζωμού και της προσφυγιάς και την ανάγκη μετοικεσίας σε άγνωστες πατρίδες, επειδή αντιπαραθέτει διαφορετικές πολιτισμικές παραδόσεις και ήθη στην προοπτική μιας πολυπολιτισμικής σύνθεσης, επειδή αναδεικνύει ζητήματα εθνογένεσης και κατασκευής εθνικής ταυτότητας πάνω σε ένα δυναμικό πεδίο ανταγωνισμού ανάμεσα στην αποκλειστική τοπικότητα και την περιεκτική παγκοσμιότητα. Και έχω κι άλλα «επειδή», αλλά φείδομαι χρόνου.

Και η καυτή επικαιρότητα που σας υποσχέθηκα. Στο τελευταίο βιβλίο της Αινειάδας, και καθώς επίκειται η τελευταία πράξη της σύγκρουσης που θα αναδείξει νικητές τους πρόσφυγες της Τροίας επί των ντόπιων λατινικών φύλων, η ανέκαθεν εχθρική προς τους Τρώες Ήρα, στριμωγμένη στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων σχετικά με το μέλλον του νέου έθνους, υποβάλλει ως ακολούθως τους όρους της προς τον Δία:

σα γίνει (και ας γίνει) η παντριά με το καλό και ειρήνη συμφωνήσουν
κι αφού ορίσουν νόμους για κοινή νομή της εξουσίας, μη ζητήσεις
απ' τους Λατίνους, τέκνα αυτής της γης, το παλαιό ν' αλλάξουν όνομά τους,
να γίνουν Τρωαδίτες, εφεξής ν' αποκαλούνται Τρώες· μη ζητήσεις
οι άνθρωποι ν' αλλάξουν τη λαλιά κι αλλιώςτικη να γίνει η φορεσιά τους.

Το ονοματολογικό, η γλώσσα, η νέα εθνική ταυτότητα – όλα στο τραπέζι, σημαντικά και κρίσιμα, κόκκινες γραμμές, τότε όπως και τώρα. Για λόγους εθνικού συμφέροντος (και για όσες και όσους δεν το ξέρουν) επιτρέψτε μου να μην αποκαλύψω αν ο Δίας είπε ή δεν είπε Ναι σε όλα.

Στο δεύτερο μισό του 18^{ου} αιώνα, σε Ρομαντική πυράκτωση, ο Βίνκελμαν, ο Χέρντερ, ο Γκαίτε και άλλοι μεγιστάνες του γερμανικού Sturm und Drang, ανακάλυψαν στον Όμηρο την «πρώτη άνοιξη της ευρωπαϊκής ποίησης» και εισπνέοντας εκστατικοί τους ζέφυρους αυτής της άνοιξης αποφάνθηκαν ότι ο Όμηρος εκπροσωπεί την τέλεια αρμονία Φύσης και Τέχνης. Η Αινειάδα ήταν γι' αυτούς έργο μιας υπέρμετρης ποιητικής αυτοσυνειδησίας, πολύ στοχαστική για να κρατεί σε αρμονική ισορροπία την πρωτογενή φύση και την επινοημένη τέχνη. και για ένα σχεδόν αιώνα, κάτω από την τυραννία της Ελλάδας, η Γερμανία διάβαζε με συγκατάβαση την Αινειάδα την ώρα που λάτρευε τον Όμηρο. Αλλά η εξαίρεση του γερμανικού 19^{ου} αιώνα απλώς επιβεβαιώνει τον κανόνα της αδιαπραγμάτευτης κλασικότητας του Βιργιλίου για την ευρωπαϊκή κουλτούρα. Ο αμετακίνητος ομηρικός ογκόλιθος είναι εκεί με χαραγμένες πάνω του τις ανθρωπολογικές σταθερές της ειρήνης και του πολέμου, της αναζήτησης του προσωπικού κλέους, του ηρωϊκού πείσματος, της προσωρινής ανακωχής του ανθρώπινου μέσα στον ορυμαγδό του επικού και του υπερ-ανθρώπινου, της ανυπέρθετης νοσταλγίας για τον γενέθλιο τόπο. Αυτή την αρχετυπική ομηρική γοητεία μπορεί να τη βρίσκει πιο εμπορική η φαντασμαγορία της χολυγουντιανής βιομηχανίας του θεάματος, τον κραταιό ομηρικό κόσμο των ανθρωπολογικών σταθερών μπορούμε και σήμερα να τον ανασηματοδοτούμε ανάλογα με τις σύγχρονες προσδοκίες μας, τις προσλαμβάνουσες

μας και τα άγχη μας. Αλλά η Αινειάδα είναι αφήγηση νεωτερικής τεχνολογίας, μας προσφέρει ένα συντεταγμένο σχέδιο Ιστορίας, πολιτικής και πολιτισμικής ιδεολογίας, ιστορικής συνείδησης και ταυτοτικού αναστοχασμού που είναι άγνωστα και ασύλληπτα για τους υπηκόους του ομηρικού σύμπαντος αλλά που ενέπνευσαν, συγκίνησαν, κατήχησαν τους υπηκόους μιας άλλης, πιο οικείας, πιο αναγνωρίσιμης, πιο συντεταγμένης εθνικά, αυτοκρατορικά και πολιτισμικά, δυτικής επικράτειας. Και είναι μια κολοσσιαία αφήγηση διαρκούς μετατόπισης από την αμμουδιά του Ομήρου προς την Εσπερία, ένθεν και πέραν του Ατλαντικού. Γιατί συχνά με το εμβατήριο της Αινειάδας οι πρώτοι ευρωπαίοι άποικοι αποβιβάστηκαν στην αμερικανική Δύση και την Αινειάδα θυμήθηκαν όταν το go West τους έσπρωχνε όλο και πιο δυτικά.

Όπως αντιλαμβάνεστε, το δρομολόγιο μας ξανάφερε έτσι εκεί από όπου ξεκινήσαμε, στον αναμνηστικό νεοϋρκέζικο τοίχο με τη βιργιλιανή επιγραφή. Και είναι αυτή η Αινειάδα που έκανε τη Ρώμη με όλο το δυναμικό των συμβολικών αναβιώσεων της το «οικογενειακό ρομάντζο της Δύσης», όπως αποφάνθηκε ένας Αμερικανός.

Για ευνόητους ιστορικούς λόγους , στον πολιτισμικό και εκπαιδευτικό ορίζοντα της Ελλάδας όλα αυτά μόνο αγνοφέγγουν και τελούν σε μερική έκλειψη. Και ιδού τώρα, με υπουργική απόφαση, αναγγέλλεται επισήμως η απαρχή της ολικής τους έκλειψης. Το MIET και ο Δ. Καψάλης με το ρωμαϊκό του πρόγραμμα είναι σήμερα η πιο έγκυρη εστία αντίστασης. Τους ευγνωμονώ προσωπικά, όπως, είμαι βέβαιος, τους ευγνωμονείτε και εσείς που με τιμήσατε απόψε εδώ με την παρουσία σας.